

РОЗДІЛ XIV. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

УДК 378.14:373.3

Пріма Раїса

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0002-3278-1900

Пріма Дмитро

Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0000-0002-2102-9932

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/345-351

ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті висвітлено деякі теоретичні аспекти проблеми готовності вчителя початкової школи до забезпечення ефективної взаємодії в умовах післядипломної педагогічної освіти. Для досягнення визначеної мети використано такі методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, матеріали періодичних видань із теми дослідження, інтерпретаційно-аналітичний метод, узагальнення. Актуалізовано необхідність підготовки вчителів початкової школи, здатних до партнерської взаємодії на засадах гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей. Внесено уточнення щодо дефініціювання понять «готовність учителя початкової школи», «ефективна взаємодія», специфіки післядипломної педагогічної освіти у забезпеченні ефективної взаємодії. Ефективна взаємодія розглядається як сумісно вибудована дія учасників освітнього процесу, які забезпечують необхідні умови для розвитку особистісного потенціалу, навичок рефлексивної поведінки, емоційного комфорту, навичок ефективного вербального і невербального спілкування, саморегуляції, розвитку потреби в самоактуалізації. Поняття «готовність учителя початкової школи до ефективної взаємодії в умовах післядипломної педагогічної освіти» потрактовано як інтегративну особистісно-професійну характеристику, що акумулює мотивацію до партнерської взаємодії, комплекс знань, необхідних для розуміння і налагодження спільних дій, здатність вибудовувати конструктивний контакт (вербальне і невербальне спілкування) суб'єктів освітнього процесу, навички рефлексивної поведінки (взаєморозуміння, взаємовплив), саморегуляції та самоактуалізації. Узагальнено, що ефективна педагогічна взаємодія суб'єктів післядипломної педагогічної освіти вимагає формування нового педагогічного мислення викладача системи післядипломної освіти, спрямованого на дорослих учасників означеної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ключові слова: готовність, забезпечення, ефективна взаємодія, вчитель початкової школи, педагогічна взаємодія, педагогічне партнерство, післядипломна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Сучасні освітні вектори України, спричинені реалізацією концептуальних вимог Нової української школи, що орієнтує педагогів ініціювати різноманітні форми ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу для побудови

та реалізації освітньої траєкторії учня, актуалізують необхідність підготовки вчителів початкової школи, здатних до партнерської взаємодії на засадах гуманізму, демократії та загальнолюдських цінностей. На вістрі освітнього прогресу щодо «створення умов для задоволення освітніх і професійних потреб, підвищення професійного рівня, різнобічного розвитку та самореалізації особистості» (Закон про освіту, 2017) знаходиться й післядипломна педагогічна освіта, «з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін» (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, 1994).

Аналіз актуальних досліджень засвідчив наявність наукових розвідок, де студіюються питання, пов'язані з розвитком ідеї педагогічної взаємодії (О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, В. Курило, О. Микитюк та ін.), забезпечення ефективної взаємодії вчителя в процесі післядипломної педагогічної освіти (О. Баніт, Н. Бідюк, І. Булах, Л. Вовк, З. Ковальчук, О. Косигіна, О. Отич, Т. Сорочан, Т. Смагіна, О. Шуневич та ін.). Посутній інтерес становлять праці, де висвітлюється роль закладів післядипломної освіти у реформуванні цієї галузі (Л. Даниленко, Н. Клокар, М. Лапенюк, Т. Сорочан та ін.), підвищення кваліфікації педагогів та особливості процесу навчання у системі безперервної освіти (В. Боднар, Л. Гончаренко, А. Зубко, Н. Клокар, В. Олійник, Т. Суценок та ін.).

Метою статті є висвітлення деяких теоретичних аспектів проблеми готовності вчителя початкової школи до забезпечення ефективної взаємодії в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до визначеної мети виокремлюємо такі важливі, на наш погляд, аспекти порушеної проблеми, як-от: з'ясування сутності і змісту понять «готовність», «готовність учителя початкової школи», «ефективна взаємодія», специфіки післядипломної педагогічної освіти у забезпеченні ефективної взаємодії.

У процесі аналізу наукових джерел виявлено, що виникнення дефініції «готовність» викликане потребою визначення можливостей особистості до виконання певної діяльності. Готовність виникає на тлі загальної активності суб'єкта і функціонує до та в процесі його професійної діяльності (Зубцова, 2023, с. 50).

За «Великим тлумачним словником» поняття «готовність» визначається як стан і властивість «готового», а поняття «готовий» означає:

1) «який зробив необхідне приготування, підготувався до чогонебудь;

2) «доведений до повної готовності, придатний для використання або споживання; приготовлений // Який уже зроблений, цілком закінчений у своєму виготовленні; виготовлений, завершений // Заздалегідь продуманий, підготовлений, складений // Який уже склався, набув досвіду, досяг високої майстерності» (Бусел, 2005, с. 472).

Привертає увагу наукова позиція А. Линенко щодо трактування готовності як цілісної інтегрованої якості особистості, яка визначає її емоційно-когнітивний та вольовий стан у момент включення в діяльність певної спрямованості, виникає поступово під впливом досвіду людини, її позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні власних мотивів і потреб у ній, об'єктивації у знаннях та вміннях предмета діяльності й способів взаємодії з ним (Линенко, 1995).

Уважаємо конструктивним підхід щодо розгляду «готовності» як інтегративного утворення, що віддзеркалює динаміку професійного становлення фахівця, поєднуючи мобілізаційну, педагогічну, професійну готовність до діяльності й самоосвіти тощо.

За резюмуванням Т. Гуркової, під поняттям «готовність вчителя початкової школи до педагогічної діяльності» розуміється інтегрована якість особистості, яка містить мотиваційні, змістові, процесуальні та рефлексивні компоненти, що у своїй сукупності складають цілісну систему й характеризуються низкою взаємозв'язків і взаємовпливів: особистісне новоутворення, яке охоплює мотивацію до модернізації й оптимізації діяльності здобувача, теоретичні знання, практичні вміння та навички їх застосування, здатність до критичної самооцінки й оцінки результатів своєї діяльності (Гуркова, 2020, с.326).

Стосовно дефініції «ефективна взаємодія», то в науковому дискурсі на позначення цієї міждисциплінарної термінолексеми застосовуються поняття «педагогічна взаємодія», «педагогічне співробітництво», «педагогіка партнерства». Щодо останнього терміну, то для нас суттєвим є те, що педагогіка партнерства є із складників формули Нової української школи, а партнерська взаємодія учасників освітнього процесу розглядається як домінуючий принцип її реалізації.

У контексті порушеної проблеми ми суголосні з думкою М. Подберезького щодо визначення педагогічної взаємодії як детермінованого освітньою ситуацією, опосередкованого соціально-

психологічними процесами зв'язку суб'єктів (і об'єктів) освіти, що спричиняє кількісні та/або якісні зміни вихідних властивостей і станів означених вище суб'єктів і об'єктів (Подберезький, 2011).

Існує думка, що ефективна взаємодія – це сумісно вибудована дія учасників освітнього процесу, які забезпечують необхідні умови для розвитку особистісного потенціалу, навичок рефлексивної поведінки, емоційного комфорту, навичок ефективного вербального і невербального спілкування, саморегуляції, розвитку потреби в самоактуалізації (Слободяник, 2017).

При цьому та взаємодія оптимізується за дотримання діалогічності між усіма учасниками освітнього процесу, інтенсивності зворотного зв'язку, усвідомленості важливості та цінності міжособистісної партнерської взаємодії.

Зміст партнерської взаємодії вчителя початкових класів, на думку Л. Куземко, можна схарактеризувати як: взаємне визнання інтересів сторін; взаємовідповідальність сторін за виконання/невиконання узгоджених рішень; спільну діяльність і взаємозалежність; співпаритетність на всіх стадіях партнерських відносин; добровільні підстави; пошук і знаходження компромісу при вирішенні конфліктних питань; чітке визначення і розподіл зобов'язань (Куземко, 2021).

Для з'ясування специфіки післядипломної педагогічної освіти у забезпеченні ефективної взаємодії ми, передусім, звертаємо увагу на те, що система післядипломної освіти в Україні, за свідченням учених (О. Косигіна, 2013), є недостатньо опрацьованим і поліструктурним феноменом, сутність якого визначається Законом України «Про освіту» (ст. 10): «Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду» (Закон про освіту, 2017). А відтак, апріорі, є середовищем взаємодії.

З урахуванням специфіки післядипломної освіти як середовища взаємодії, можемо стверджувати, що ефективна взаємодія в цьому випадку передбачає спеціально організовані контакти суб'єктів освітнього процесу в системі післядипломної освіти (як прямі, так і опосередковані) у вигляді безпосереднього комунікативного контакту (взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємовпливу) викладачів системи

післядипломної освіти та слухачів\студентів чи опосередкованого контакту (оцінювання знань студентів без прямої комунікації, спілкування у віртуальному режимі та ін.), комплексна реалізація яких в освітньому процесі забезпечує її ефективність.

При цьому звертаємо увагу на те, що ефективна педагогічна взаємодія суб'єктів післядипломної освіти, як слушно зауважує О. Косигіна, вимагає формування нового педагогічного мислення викладача системи післядипломної освіти, спрямованого на дорослих учасників означеної суб'єкт-суб'єктної взаємодії (О. Косигіна, 2013).

З таких позицій актуалізується необхідність сформованості особистісних і професійно значущих якостей, які мають значний вплив на ефективність взаємодії і, водночас, визначають рівень готовності до такої діяльності вчителя початкової школи. Такими якостями, на думку С. Світич (Світич, 2013) (ми погоджуємося з цим твердженням), є: гуманістична спрямованість педагога, усвідомлення важливості вирішення проблеми, зорієнтованість педагога на особистість дитини, високий рівень емпатії; доброзичливість, співпереживання, щирість, здатність прийняття і розуміння іншого, що є складним процесом особистісного розвитку, емоційної саморегуляції та глибинного самоусвідомлення.

Таким чином, крізь призму викладеного поняття «готовність учителя початкової школи до ефективної взаємодії в умовах післядипломної педагогічної освіти» визначається нами як інтегративна особистісно-професійна характеристика, що акумулює мотивацію до партнерської взаємодії, комплекс знань, необхідних для розуміння і налагодження спільних дій, здатність вибудовувати конструктивний контакт (вербальне і невербальне спілкування) суб'єктів освітнього процесу, навички рефлексивної поведінки (взаєморозуміння, взаємовплив), саморегуляції та самоактуалізації.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, нами проаналізовано деякі теоретичні аспекти проблеми готовності вчителя початкової школи до ефективної взаємодії в умовах післядипломної педагогічної освіти. Внесено уточнення щодо дефініціювання понять «готовність учителя початкової школи», «ефективна взаємодія», специфіки післядипломної педагогічної освіти у забезпеченні ефективної взаємодії. Узагальнено, що ефективна педагогічна взаємодія суб'єктів післядипломної освіти вимагає формування нового педагогічного мислення викладача системи післядипломної освіти, спрямованого на дорослих учасників означеної

суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з опрацюванням цього сегменту досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Бусел, В. Т. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. ВТО «Перун». (Busel, V. T. (2005). *Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language*. WTO "Perun").
- Гуркова, Т. (2020). Дефініція поняття «готовність» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (103), 317–329. (Gurkova, T. (2021). Definition of the concept of «readiness» in psychological and pedagogical literature. *Pedagogical Sciences: theory, history, innovative technologies*, 9 (103), 317-329).
- Зубцова, Ю. Є. (2023). Сутність та зміст готовності вчителя початкової школи до впровадження діяльнісного підходу. *Педагогічні науки*, 102, 48-53. (Zubtsova, Yu. Ye. (2023). The essence and content of the readiness of a primary school teacher to implement an activity approach. *Pedagogical Sciences*, 102, 48-53).
- Косигіна, О. (2013). Педагогічна взаємодія суб'єктів системи післядипломної освіти: зміст і специфіка. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 7, 215-224. (Kosygina, O. (2013). Pedagogical interaction of subjects of the postgraduate education system: content and specifics. *Adult education: theory, experience, prospects*, 7, 215-224).
- Куземко, Л. В. (2021). *Досвід формування готовності до партнерської взаємодії у майбутніх учителів початкових класів*. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/78/37.pdf> (Kuzemko, L. V. (2021). *The experience of forming readiness for partnership interaction among future primary school teachers*. Kyiv.).
- Линенко, А. Ф. (1995). *Педагогічна діяльність і готовність до неї*. Одеса: ОКФА. (Linenko, A. F. (1995). *Pedagogical activity and readiness for it*. Odesa: OKFA).
- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (1994). К.: Райдуга. (*National Doctrine of the Development of Education in Ukraine in the 21st Century* (1994). Kyiv: Raiduga).
- Подбerezький, М. К. (2011). Характеристика особливостей педагогічної взаємодії. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 2 (2), 31-35. (Podberezkyi, M. K. (2011). Characteristics of the features of pedagogical interaction. *Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnipropetrovsk. Series "Pedagogy and Psychology"*, 2 (2), 31-35.).
- Про освіту: Закон України. Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/ (*On education: Law of Ukraine*).
- Світич, С. А. (2013). Формування готовності педагогів до взаємодії з соматично ослабленими дітьми. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*, 2 (10), 277-282. (Svitich, S. A. (2013). Formation of teachers' readiness to interact with somatically weakened children. *Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Psychological Sciences*, 2 (10), 277-282.).
- Слободяник, Н. В. (2017). *Психолого-педагогічна взаємодія суб'єктів освітнього процесу*. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v10/i31/18.pdf> (Slobodianyuk, N. V. (2017). *Psychological and pedagogical interaction of the subjects of the educational process*).

SUMMARY

Prima Raisa, Prima Dmytro. Primary school teacher's readiness to provide effective interaction in the conditions of postgraduate pedagogical education: theoretical aspects.

The article highlights some theoretical aspects of the problem of the readiness of a primary school teacher to ensure effective interaction in the conditions of postgraduate pedagogical education. To achieve the specified goal, the following research methods were used: theoretical analysis of scientific literature, materials from periodicals on the topic of the study, interpretative and analytical method, generalization. The need to train primary school teachers capable of partnership interaction on the principles of humanism, democracy and universal human values is highlighted. Clarifications have been made regarding the definition of the concepts of "primary school teacher readiness", "effective interaction", the specifics of postgraduate pedagogical education in ensuring effective interaction. Effective interaction is considered as a jointly built action of participants in the educational process, which provides the necessary conditions for the development of personal potential, skills of reflective behavior, emotional comfort, skills of effective verbal and non-verbal communication, self-regulation, and the development of the need for self-actualization. The concept of "readiness of a primary school teacher for effective interaction in the conditions of postgraduate pedagogical education" is interpreted as an integrative personal and professional characteristic that accumulates motivation for partnership interaction, a set of knowledge necessary for understanding and establishing joint actions, the ability to build constructive contact (verbal and non-verbal communication) of subjects of the educational process, skills of reflective behavior (mutual understanding, mutual influence), self-regulation and self-actualization. It is summarized that effective pedagogical interaction of postgraduate education subjects requires the formation of a new pedagogical thinking of the teacher of the postgraduate education system, aimed at adult participants of the specified subject-subject interaction.

Key words: readiness, provision, effective interaction, primary school teacher, pedagogical interaction, pedagogical partnership, postgraduate pedagogical education.

УДК 378

Аліна Скоролітня

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID ID 0000-0003-4142-0944

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/351-366

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: РЕФЛЕКСІЯ НАВКОЛО ПОНЯТТЯ «НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА»

Стаття висвітлює інноваційну компетентність сучасного вчителя на тлі аналізу семантичного поля терміну «навчальна програма». Здійснено порівняння понять «модельна програма» і «навчальна програма», визначено їх основні спільні та відмінні риси. Зокрема, модельна програма окреслює орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів, у той час як навчальна програма конкретизує ці результати відповідно до навчального плану закладу освіти. Детально описано алгоритм створення навчальних програм, включаючи послідовність вивчення тем, розподіл навчального часу, формулювання очікуваних результатів, а також інтеграцію міжгалузевих проєктів. Підкреслена важливість творчої адаптації модельних програм до потреб конкретного закладу освіти та учнів. Визначено